

Praktyczne stosowanie zasad i dyrektyw wymiaru kary i innych środków przewidzianych w kodeksie karnym w kontekście celów ich wykonywania

SZYMON TARAPATA

ORCID: 0000-0002-4095-8892

Zakład Prawa Karnego Wykonawczego

Katedra Prawa Karnego Uniwersytetu Jagiellońskiego

Abstrakt

W artykule zaprezentowano relacje między zasadami, dyrektywami oraz celami wymiaru oraz wykonania kary. Dowiedziono, że są one z sobą ściśle powiązane i często uwzględnia się je na etapie wydawania wyroku skazującego i egzekwowania sankcji. Wzięcie pod uwagę tych powiązań pozwala na rozstrzygnięcie wielu istotnych praktycznie problemów i w sposób skuteczniejszy rekonstruować treść przesłanek różnych konstrukcji karnistycznych.

Słowa kluczowe: zasady wymiaru kary, dyrektywy wymiaru kary, cele wymiaru kary, postępowanie karne wykonawcze, zasady wykonania kary, dyrektywy wykonania kary, cele wykonania kary, warunkowe przedterminowe zwolnienie

W demokratycznym państwie prawnym to sędzia jest odpowiedzialny za ustalenie rodzaju i rozmiaru kary wymierzonego wobec sprawcy przestępstwa. Spoczywa na nim ciężar, by odwołując się do własnego sumienia, wydać sprawiedliwe orzeczenie. Realizacja tego stanu rzeczy staje się możliwa wówczas, gdy ustawodawca wyposaży sędziego w odpowiednie

narzędzia. Niewątpliwie taki instrument stanowi wynikająca z art. 53 § 1 k.k. *in principio* zasada swobodnego uznania sądu co do rodzaju i rozmiaru orzeczonej sankcji karnej¹. Jest ona emanacją niezależności oraz niezawisłości sędziowskiej i gwarantuje prawidłowe sprawowanie wymiaru sprawiedliwości².

Zasada swobodnego uznania co do rodzaju i rozmiaru orzeczonej sankcji nie oznacza, że sąd może w pełni arbitralnie wymierzyć dowolną karę. Chcąc zneutralizować sędziowską arbitralność, ustawodawca sformułował zasady i dyrektywy dotyczące wymiaru sankcji³. Poruszanie się w kształtowanych za ich pomocą ramach ma zapewnić, że sądy będą podobnie traktować sprawców przestępstw, którzy znajdują się w analogicznych sytuacjach⁴. Można więc twierdzić, iż jedną z podstawowych funkcji zasad i dyrektyw wymiaru kary jest zapewnienie realizacji zasady równości. Regulacje ich dotyczące nie są jednak wolne od niedoskonałości. Wynika to przede wszystkim z faktu, że przepisy wyrażające zasady i dyrektywy wymiaru kary ujęto w ustawie w formie klauzul generalnych, które siłą rzeczy są wyrażane za pomocą zwrotów niedookreślonych. Efektem ubocznym takiego rozwiązania jest to, że sądy, wbrew ciężącemu na nich obowiązkowi, w uzasadnieniach swych rozstrzygnięć często mają duże kłopoty z wykazaniem prawidłowości ich zastosowania. W praktyce wymiaru sprawiedliwości można spotkać się z orzeczeniami, w których organ procesowy, uzasadniając rodzaj i rozmiar wymierzonej kary, nie wskazuje konkretnych okoliczności, które zdecydowały o jej wysokości,

¹ Art. 53 § 1 k.k. *in principio* stanowi, że sąd wymierza karę według swego uznania, w granicach przewidzianych przez ustawę.

² W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013, s. 496.

³ Zgodzić się należy z Jackiem Giezkim, że „z perspektywy ogólnej teorii prawa dyrektywę wymiaru kary dałoby się określić jako stosowany dla ograniczenia sędziowskiej samowoli technicznoprawny środek zawężania luzu decyzyjnego, będący w istocie dyrektywą wyboru konsekwencji czynu uznanego za udowodniony”. J. Giezek, *O sankcjach alternatywnych oraz możliwości wyboru rodzaju wymierzonej kary*, „Palestra” 2015, nr 7–8, s. 28. Zob. też J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1972, s. 222–227.

⁴ W literaturze słusznie wskazuje się, że „[z]asada równości stoi [...] u podstaw dyrektywy, w myśl której wysokość sankcji orzekanych w podobnych sytuacjach nie powinna zasadniczo odbiegać od dominującej linii orzecznictwa. Nie powinno być bowiem rozbieżności w dolegliwościach stosowanych sankcji wyłącznie z powodu odmiennych ocen sędziowskich wyrażanych w różnych sądach”. W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie...*, s. 500.

lecz jedynie ogranicza się do lakonicznych twierdzeń, że orzeczona sankcja „nie przekracza swą dolegliwością stopnia winy” lub „uwzględnia stopień społecznej szkodliwości czynu oskarżonego”. Tymczasem powinnością sądu jest dokładne wskazanie faktów, które wzięto pod uwagę przy orzekaniu środka represyjnego. Organ procesowy w uzasadnieniu rozstrzygnięcia nie może więc poprzestać na przytoczeniu „pustych frazesów”, lecz winien precyzyjnie i w sposób komunikatywny wskazać, co zdecydowało o takim a nie innym rodzaju i rozmiarze orzeczonej sankcji⁵. Jeśli tego nie uczyni, możliwość kontroli instancyjnej wyroku w zakresie wymiaru kary będzie w wysokim stopniu utrudniona. Rodzaj i wysokość orzeczonej sankcji musi odpowiadać też wymogom określonym w art. 7 k.p.k.⁶ Chcąc zaś sprawdzić, czy przy wymiarze kary uwzględniono zasady prawidłowego rozumowania, wskazania wiedzy oraz doświadczenia życiowego, należy wziąć pod uwagę skonkretyzowane fakty i wysnuć z nich logiczne wnioski. Jeśli takie okoliczności nie zostaną przez sąd podane, wówczas argumentów istotnych dla rozmiaru konsekwencji nałożonych przez sąd na jednostkę nie da się zbadać pod kątem prawdziwości, spójności i koherencji.

Przed przejściem do kluczowych dla niniejszego tekstu rozważań należy przedstawić krótkie uwagi o charakterze ogólnym. Trzeba mianowicie wskazać, jak na gruncie niniejszego opracowania będą rozumiane zasady i dyrektywy wymiaru kary. Od razu można zaznaczyć, że rozumienie to nie będzie odbiegać od tego, które jest powszechnie przyjmowane w literaturze prawnocarnej.

W piśmiennictwie podkreśla się, że

O ile zasady mają charakter jednoznacznych reguł, określających nieprzekraczalne granice sądowego wymiaru kary, o tyle dyrektywy wskazują jedynie na cele, które należy realizować przy wymiarze kary, dążąc do ich maksymalizacji i harmonizacji. Niejednokrotnie bowiem zaaplikowanie do konkretnego stanu faktycznego różnych dyrektyw wymiaru kary może wskazywać na zasadność podjęcia odmiennych rozstrzygnięć⁷.

⁵ Uczynieniem zadość temu wymogowi byłoby wskazanie, że sprawca w czasie popełnienia przestępstwa działał w stresie, który wpływał na swobodę podejmowanych przez niego decyzji, co z kolei musi obniżać stopień zawinienia. Działanie w takich warunkach ogranicza bowiem wolność w zakresie postępowania w sposób opisany w dyspozycji normy sankcjonowanej.

⁶ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie...*, s. 502.

⁷ *Ibidem*, s. 496–497.

W świetle przywołanej wypowiedzi zgodzić się można z twierdzeniem, iż — posługując się nomenklaturą stosowaną przez Roberta Alexy’ego — zasady wymiaru kary to reguły, dyrektywy zaś są odpowiednikiem zasad⁸. Te pierwsze są stosowane w myśl idei „wszystko albo nic”, drugie zaś można aplikować w określonym stopniu⁹. Zasady mają więc charakter stanowczy, a dyrektywy — stopniowalny. Oczywiście podział na zasady i dyrektywy wymiaru kary ma charakter umowny. Posługując się bowiem instrumentami analizy normatywnej, charakterystycznymi dla tak zwanej derywacyjnej koncepcji wykładni prawa, dyrektywalny charakter mają zarówno przepisy dotyczące zasad, jak i regulacje odnoszące się do dyrektyw wymiaru sankcji¹⁰. Różnica między tymi przepisami polega jednak na tym, że należy bezwzględnie realizować cele określone w przepisach dotyczących zasad, zamierzenia zawarte w regulacjach odnoszących się do dyrektyw zaś winno się urzeczywistniać w jak największym stopniu¹¹.

⁸ Szerzej zob. T. Gizbert-Studnicki, *Zasady i reguły prawne*, „Państwo i Prawo” 1988, nr 3, s. 18 n.; M. Dąbrowska-Kardas, *Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, Warszawa 2012, s. 250–291.

⁹ M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady-reguły-wskazówki*, Warszawa 2017, s. 35. Autor ten podkreśla, że w myśl ujęcia autorstwa Roberta Alexy’ego — „*norma nullum crimen sine lege* — ewidentnie traktowana w polskiej kulturze prawnej jako zasada — byłaby regułą, a nie zasadą, a nadto na gruncie tej koncepcji trzeba by było uznać, że w relacji pierwszeństwa zasady musiałyby ustąpić regułom, co jest całkowicie niezgodne z powszechnymi intuicjami i siatką pojęciową wypracowaną w polskiej kulturze prawnej”.

¹⁰ Zob. M. Dąbrowska-Kardas, *Analiza...*, s. 244–245.

¹¹ Poza tak zwanymi ogólnoustrojowymi zasadami wymiaru kary wyróżnia się zasady kodeksowe, do których należą między innymi: 1. zasada swobodnego uznania sądu w granicach ustawy co do rodzaju i rozmiaru sankcji karnej (art. 53 § 1 k.k.); 2. zasada indywidualizacji sankcji karnej (art. 55 k.k.); 3. zakaz wymierzania sankcji przekraczającej stopniem swojej dolegliwości przypisany sprawcy przestępstwa stopień winy — zasada winy (art. 53 § 1 k.k.); 4. zasada oznaczoności orzekanych kar i środków karnych (art. 53 § 1 k.k.); 5. zasada względnej oznaczoności środków zabezpieczających; 6. zasada zaliczania aresztu tymczasowego i faktycznego pozbawienia wolności na poczet orzeczonej kary (art. 63 k.k.). Z kolei dyrektywy wymiaru kary dzieli się na ogólne i szczególne. Do grona tych pierwszych zaliczana jest dyrektywa prewencji indywidualnej, dyrektywa prewencji ogólnej, dyrektywa zadośćuczynienia pokrzywdzonemu oraz dyrektywa uwzględniania stopnia społecznej szkodliwości czynu. Wśród dyrektyw szczególnoprewencyjnych wyróżnia się natomiast dyrektywę wymiaru kary względem sprawców nieletnich i młodocianych oraz dyrektywę wymiaru kary pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie...*, s. 501–523.

Oznacza to, że regulacje opisujące dyrektywy mają charakter nakazów optymalizacyjnych. Trzeba je więc stosować na tyle, na ile to możliwe. Może się zdarzyć, że w przypadku kolizji dwóch dyrektyw jedna z nich będzie na tyle istotna, że będzie należało odstąpić od realizacji innej. Inną możliwością jest na przykład to, że wobec sprawcy przestępstwa nieumyślnego, który swym czynem spowodował wiele ofiar śmiertelnych, celowym stanie się odstąpienie od dyrektywy prewencji indywidualnej (lub ograniczenie jej stosowania) na rzecz dyrektywy prewencji ogólnej. Jakkolwiek człowiek taki może rokować, że będzie w przyszłości przestrzegał porządku prawnego, tym niemniej wymierzenie mu zbyt łagodnej kary może działać niekorzystnie z punktu widzenia kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa.

Z zasadami oraz dyrektywami ściśle związane są cele wymiaru kary. Ogólnie rzecz ujmując, są to stany rzeczy, które powinny zostać osiągnięte w wyniku stosowania konkretnej zasady lub dyrektywy wymiaru kary. Oprócz tego niektóre przepisy kodeksu karnego wykonawczego określają cele wykonania kary. Można je generalnie zdefiniować jako stany rzeczy, które chce się osiągnąć przy egzekwowaniu określonych sankcji.

W literaturze z zakresu nauk penalnych brak jest szerszych i kompletnych opracowań dotyczących relacji pomiędzy zasadami oraz dyrektywami wymiaru kary (oraz, co za tym idzie, celami wymiaru tej kary) a celami jej wykonywania. Nie ulega natomiast wątpliwości, że warto się temu problemowi nieco bliżej przyjrzeć. Wynika to z faktu, że — jak już wspomniano — regulacje dotyczące zasad i dyrektyw wymiaru kary lub innych środków oraz celów ich wykonywania zawarte są w różnych aktach prawnych, a przede wszystkim w kodeksie karnym i kodeksie karnym wykonawczym, ale również w Konstytucji i aktach prawa międzynarodowego¹². W związku z tym powinno się postawić co najmniej dwa bardzo istotne pytania. Po pierwsze — trzeba rozważyć, czy sędzia, który wydając wyrok skazujący, wymierza oskarżonemu karę

¹² Z Konstytucji i aktów prawa międzynarodowego wynikają przede wszystkim tak zwane zasady ogólnoustrojowe, do których należą na przykład zasada humanitaryzmu (art. 40 Konstytucji, art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, art. 7 i 10 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych), zasada poszanowania godności człowieka (art. 30 Konstytucji), zasada równości wobec prawa (art. 32 ust. 2 Konstytucji) oraz zasada proporcjonalności (art. 31 ust. 3 Konstytucji).

(lub orzeka wobec niego inny środek represji), musi przy ustalaniu jej wysokości brać pod uwagę cele wykonywania tej sankcji (a jeżeli tak, to do jakiego stopnia). Odpowiedź na tak postawione pytanie ma bardzo istotne znaczenie dla praktyki, zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę, że ustawodawca wyraźnie rozróżnia zasady i dyrektywy wymiaru kary od zasad i dyrektyw orzekania innych środków. W art. 56 k.k. wprost przeciw wskazano, że „[p]rzepisy art. 53, 54 oraz art. 55 stosuje się odpowiednio do orzekania innych środków przewidzianych w tym kodeksie, z wyjątkiem obowiązku naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę”. Nie powinno być przy tym sporne, że użyte w przywołanej regulacji sformułowanie „inne środki przewidziane w tym kodeksie” dotyczy również instrumentów mających ewidentnie karnow wykonawczy charakter, w tym warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności czy też warunkowego przedterminowego zwolnienia. W tym kontekście można dodatkowo zapytać, czy sąd, ustalając rozmiar orzeczonej wobec sprawy kary pozbawienia wolności, winien mieć na uwadze to, czy sankcję w określonej wysokości będzie można warunkowo zawiesić. Pytania o sposób oddziaływania instytucji wykonawczych na proces wymiaru kary da się jeszcze mnożyć — może się pojawić chociażby dylemat, czy sąd, ustalając wysokość kary izolacyjnej, winien brać pod uwagę to, czy w trakcie wykonania tej sankcji skazany będzie mógł ubiegać się o zezwolenie na jej odbycie w systemie dozoru elektronicznego (dalej: SDE).

Po drugie — należałoby uzgodnić, czy organy postępowania wykonawczego, rozstrzygając daną sprawę w toku egzekucji prawomocnego orzeczenia, muszą uwzględniać zasady i dyrektywy wymiaru kary, jakie były brane pod uwagę przy skazaniu oraz — ewentualnie — jak powinny one to czynić. Problem ten może się pojawić chociażby wtedy, gdy sąd penitencjarny będzie orzekał w przedmiocie warunkowego przedterminowego zwolnienia. Można zapytać, czy winien on wówczas uwzględniać okoliczności, które zdecydowały o takiej a nie innej wysokości orzeczonej kary pozbawienia wolności, czy też musi się kierować zupełnie innymi względami.

Z perspektywy analizowanego w niniejszym tekście problemu ważna jest relacja pomiędzy prawem karnym materialnym oraz prawem karnym wykonawczym. Zadaniem tego pierwszego staje się przede wszystkim

kim określenie, jakie kary lub inne środki mogą być stosowane wobec sprawców czynów karalnych¹³. Natomiast celem prawa karnego wykonawczego jest ustalenie tego, jak zostanie wykonane to, co orzekł sąd w oparciu o przepisy prawa karnego materialnego. Można więc twierdzić, że regulacje karnow wykonawcze mają służebny charakter wobec prawno-materialnych. Warto jednak pamiętać, że szereg przepisów prawa karnego wykonawczego dotyczy konsekwencji, jakie mogą spotkać jednostkę w reakcji na popełnienie czynu zabronionego (regulacje te wpływają przecież na surowość kary odczuwanej przez sprawcę). W tym sensie przepisy z zakresu prawa karnego wykonawczego mogą mieć materialnoprawne znaczenie. Można bez ryzyka przyjąć twierdzenie, że regulacje materialnoprawne i karnow wykonawcze są względem siebie komplementarne i wzajemnie się uzupełniają¹⁴. Warto w tym kontekście mieć też na uwadze, że w literaturze karnow wykonawczej dzieli się normy prawa karnego wykonawczego na mające charakter materialny i wykonawczo-procesowy. Podnosi się, że „normy o charakterze materialnym dotyczą wykonywania kar, środków karnych itd., normy o charakterze wykonawczo-procesowym regulują kwestie związane z przebiegiem postępowania wykonawczego”¹⁵. Widać więc, że klasyfikowanie norm do grupy unormowań materialnych i wykonawczych dokonywane jest przy uwzględnieniu różnych aspektów i perspektyw. Dzieli się je na prawnomaterialne lub prawno-wykonawcze w zależności od tego, jakie przyjmuje się kryterium klasyfikacyjne.

Nie powinno też budzić wątpliwości, że pewne gwarancje konstytucyjne muszą być aktualne zarówno w stosunku do wymiaru kary, jak i jej egzekwowania. Z wynikającej z art. 2 ustawy zasadniczej klauzuli demokratycznego państwa prawnego można wyprowadzić wniosek, że sprawiedliwy ma być nie tylko wymiar sankcji, ale również sposób jej wykonania. Do fazy wymierzania sankcji oraz egzekwowania tego środka

¹³ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie...*, s. 22.

¹⁴ Zgodzić się trzeba z Anną Gerecką-Żołyńską, że przepisy prawa karnego materialnego i wykonawczego są z sobą silnie zespolone i wynika z nich spójny system norm. A. Gerecka-Żołyńska, [w:] *Prawo karne wykonawcze*, red. A. Gerecka-Żołyńska, Warszawa 2021, s. 19. Zob. też K. Postulski, *Stosowanie przepisów kodeksu karnego w postępowaniu wykonawczym (wątpliwości, niespójności, propozycje)*, [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, t. 2, Warszawa 2012, s. 909.

¹⁵ A. Gerecka-Żołyńska, [w:] *Prawo...*, s. 16.

represyjnego ma również zastosowanie mający swe źródło w art. 31 ust. 3 Konstytucji test proporcjonalności. Kara ma być więc adekwatna do celu, który chce się osiągnąć poprzez jej wymierzenie i egzekwowanie. Jednocześnie orzeczona sankcja jest wynikiem ważenia różnych zamierzeń, jakie były brane pod uwagę przy ustalaniu jej wysokości. Kara jest więc wypadkową ważenia tych celów.

Ustawodawca używa terminu „cele kary” zarówno w kodeksie karnym, jak i kodeksie karnym wykonawczym. Przykładowo w art. 59 k.k. wskazano, że jeśli sprawca popełni przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą trzech lat albo karą łagodniejszego rodzaju i społeczna szkodliwość czynu nie jest znaczna, wówczas sąd może odstąpić od wymierzenia kary, jeżeli orzeka jednocześnie środek karny, przepadek lub środek kompensacyjny, a cele kary zostaną w ten sposób spełnione. Do celów kary ustawodawca odwołał się także w art. 75a § 1 k.k. (przewidującego możliwość zamiany kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na karę ograniczenia wolności lub grzywny) oraz w art. 87 § 2 k.k. (w którym przewidziano możliwość orzeczenia mieszanki kar łącznych).

Osiągnięcie „celów kary” stanowi także warunek udzielenia zezwolenia na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego (art. 43la § 1 pkt 2 k.k.w.). Nadto, stosownie do art. 64 § 1 k.k.w., w razie niewykonania pełnego wymiaru pracy, niedokonania całości potrażeń z wynagrodzenia za pracę lub niewykonania innych obowiązków sąd musi orzec o tym, czy i w jakim zakresie karę tę uznać za wykonaną, biorąc przy tym pod uwagę „osiągnięte cele kary”.

W przywołanych powyżej regulacjach ustawodawca nie sprecyzował, jakie cele kary miał na myśli. Nie bardzo wiadomo, czy w przepisach tych chodzi wyłącznie o stany rzeczy istotne przy wymiarze sankcji, czy przy jej egzekwowaniu, czy też o jedne i drugie. Niektórzy komentatorzy, którzy analizują przepisy kodeksu karnego odwołujące się do celów kary, mają na myśli cele jej wymiaru¹⁶. Co więcej — do tych samych

¹⁶ W. Wróbel, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1. *Komentarz do art. 53–116*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, s. 110; I. Zgoliński, *Komentarz do art. 59 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2020, teza nr 2; P. Hofmański, L. Paprzycki, A. Sakowicz, *Komentarz do art. 59 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016, teza nr 7.

celów odwołują się niektórzy przedstawiciele piśmiennictwa przy okazji omawiania art. 43la § 1 pkt 2 k.k.w. Taką optykę zaprezentowano również w orzecznictwie, a dokładnie w postanowieniu SA we Wrocławiu z dnia 26 kwietnia 2017 roku, sygn. II AKzW 593/17. Podniesiono w nim, że zezwolenie na dozór elektroniczny wymaga od sądu oceny, dokonanej z perspektywy celów kary określonych w art. 53 § 1 k.k.¹⁷ Istnieją jednak też autorzy, którzy uważają, że w art. 43la § 1 pkt 2 k.k.w. chodzi o cele wykonywania kary z art. 67 k.k.w.¹⁸ Podkreślają oni, że zamierzenia leżące u podstaw egzekucji sankcji są węższe niż te, które mają być realizowane w trakcie jej wymiaru.

W obrębie kodeksu karnego wykonawczego istnieją także przepisy, które precyzują, co jest celem wykonania kary. Stosownie do art. 53 § 1 k.k.w. — wykonanie kary ograniczenia wolności ma na celu wzbudzenie w skazanym woli kształtowania jego społecznie pożądanых postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego. Podobne rozwiązanie istnieje w art. 67 § 1 k.k.w., który dotyczy sankcji pozbawienia wolności. Według tego przepisu wykonanie kary izolacyjnej ma na celu wzbudzanie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu u niego społecznie pożądanых postaw, szczególnie poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa¹⁹. Nie powinno budzić większych wątpliwości, że art. 53 § 1 k.k.w. i art. 67 § 1 k.k.w. są swoistymi odpowiednikami dyrektyw wymiaru sankcji w tym sensie, iż nie aplikuje się ich na zasadzie „wszystko albo nic”, lecz należy je uwzględnić w możliwie maksymalnym stopniu²⁰. W doktrynie podnosi się także, że zamierzenia wskazane w art. 53 § 1

¹⁷ LEX nr 2287444; K. Dąbkiewicz, *Komentarz do art. 43la Kodeksu karnego wykonawczego*, [w:] *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. K. Dąbkiewicz, Warszawa 2020, teza nr 5 do części *Realizacja celów kary*.

¹⁸ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017, teza nr 14 i 15 do art. 43la k.k.w. Zob. też teza nr 7 do art. 64.

¹⁹ Co istotne — na ustanowienie podobnej regulacji do art. 53 § 1 k.k.w. i art. 67 § 1 k.k.w. ustawodawca nie zdecydował się w odniesieniu do grzywny.

²⁰ Może się przecież zdarzyć, że w przypadku niektórych skazanych cele zawarte w tych przepisach nie będą możliwe do osiągnięcia. W przypadku niektórych skazanych działania wychowawcze, resocjalizacyjne oraz readaptacyjne z góry skazane są bowiem na niepowodzenie.

k.k.w. i art. 67 § 1 k.k.w. nie są wyłącznymi celami kary, o jakich mowa na gruncie prawa karnego wykonawczego. W odniesieniu do celów kary pozbawienia wolności wskazuje się chociażby, że:

w tytule oddziału 1 kodeksu karnego wykonawczego ustawodawca posłużył się liczbą mnogą, co nakazuje poszukiwać wskazówek odnoszących się do celu wykonywania kary pozbawienia wolności także w innych przepisach, a nie wyłącznie w art. 67 § 1 k.k.w. Przykładowo wskazuje się art. 73 § 1 k.k.w., który określa, że w zakładzie karnym utrzymuje się dyscyplinę i porządek w celu zapewnienia bezpieczeństwa i realizacji zadań kary pozbawienia wolności, w tym ochrony społeczeństwa przed przestępczością. Powszechnie przyjmuje się, że zwrot „zadania” należy rozumieć jak zwrot „cele kary”²¹.

Nie ma wątpliwości, że art. 53 § 1 k.k.w. i art. 67 § 1 k.k.w. adresowane są do organów postępowania wykonawczego. Skoro zaś zostały one umieszczone w kodeksie karnym wykonawczym, może być wątpliwe, czy są skierowane również do sądu wydającego wyrok. Może to sugerować, że sąd, orzekając w postępowaniu wykonawczym, nie powinien się koncentrować na celach branż pod uwagę przy wymiarze kary, lecz powinien mieć w polu zainteresowania jedynie zamierzenia istotne przy wykonaniu sankcji. Teza o autonomiczności celów wymiaru i wykonania kary oraz prymacie tych drugich w czasie orzekania w przedmiocie egzekwowania sankcji jest również dostrzegalna w orzecznictwie. Przykładowo w wyroku SA w Szczecinie z dnia 10 maja 2017 roku o sygn. akt II AKz w 544/17 wskazano:

Przesłanki udzielenia skazanemu zezwolenia na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego mają charakter ocenny, jednakże sąd nie może skupiać się tylko na okolicznościach dotyczących czynu i czynić je decydującymi, bowiem w tym postępowaniu sąd penitencjarny ma ustalić czy cechy sprawcy, a więc jego postawa, właściwości i warunki osobiste, w różnych ich aspektach, pozwolą w sposób niezakłócony osiągnąć cele szczególnoprewencyjne kary odbywanej w tym systemie. Kodeks karny wykonawczy przewiduje znacznie węższy zakres celów wykonywania kary pozbawienia wolności niż dyrektywy wy-

²¹ K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2020, teza nr 2 do części *Cele wykonywania kary pozbawienia wolności* do art. 67 i wskazana tam literatura. Trzeba jednak przyznać, że autor jest niekonsekwentny. Odnosząc się do wyrażenia „cel kary”, użytego w art. 64 k.k.w., wyraźnie sugeruje bowiem, że chodzi w nim o zamierzenie wskazane w art. 53 § 1 k.k.w. (*Ibidem*, teza nr 1 do części *Realizacja celu kary ograniczenia wolności* art. 64).

miaru kary wymienione w art. 53 § 1 k.k., a więc celów, którym ma służyć wymiar kary. W postępowaniu wykonawczym „znika” stopień winy, stopień społecznej szkodliwości czynu, a także społeczne oddziaływanie kary.

Wydaje się jednak, że samo umieszczenie danego przepisu w określonym akcie nie musi jeszcze przesądzać o jego wyłącznie materialnoprawnym lub karnow wykonawczym znaczeniu. Niektóre regulacje wykonawcze są bowiem zawarte w kodeksie karnym. Sztandarowym przykładem jest tu warunkowe przedterminowe zwolnienie²². Wokół tej instytucji w piśmiennictwie i orzecznictwie istnieje intensywny spór co do tego, czy przy udzielaniu zwolnienia winno się wziąć pod uwagę zasady i dyrektywy uwzględniane przy wymiarze kary, czy też dyrektywy orzekania środków represji mają charakter autonomiczny. Zgodnie z przeważającymi poglądami doktryny, w kodeksie karnym z 1997 roku ustawodawca nie uzależnił decyzji o udzieleniu skazanemu warunkowego zwolnienia od osiągnięcia wszystkich celów kary pozbawienia wolności, uwzględnianych na etapie sądowego wymiaru kary, a jako jedyną przesłankę materialną wskazał uzasadnione przekonanie, że skazany będzie przestrzegał porządku prawnego, a szczególnie nie popełni przestępstwa. Warto w tym kontekście wskazać na pogląd wyrażony w uchwale SN (7) z dnia 26 kwietnia 2017 roku o sygn. I KZP 2/17, w której podkreślono, że

Podstawę orzekania o warunkowym przedterminowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności stanowią kryteria określone w art. 77 § 1 k.k., nie są natomiast przesłankami rozstrzygnięcia w tym przedmiocie dyrektywy wymiaru kary określone w art. 53 k.k., art. 54 § 1 k.k. oraz w art. 55 k.k. (art. 56 k.k.)²³.

²² Co interesujące — spory co do miejsca, w którym powinny się znaleźć przepisy o warunkowym przedterminowym zwolnieniu, istniały wewnątrz Komisji Kodyfikacyjnej pomiędzy członkami Zespołu Prawa Karnego Materialnego i Zespołu Prawa Karnego Wykonawczego. S. Lelental, [w:] *System prawa karnego*, t. 6. *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, Warszawa 2010, s. 1085–1086; K. Postulski, *Stosowanie...*, s. 911. W literaturze podkreśla się, że warunkowe przedterminowe zwolnienie ma charakter mieszany, to jest zarówno materialnoprawny, jak i prawnowykonawczy. V. Konarska-Wrzosek, *Komentarz do art. 77 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2020, teza nr 2.

²³ LEX nr 2275714. Również w postanowieniu SA we Wrocławiu z dnia 31 stycznia 2007 roku, II AKz w 1238/06, uznano, że: orzekanie w przedmiocie warunkowego zwolnienia ma charakter fakultatywny, który jednak ograniczony jest do ustalenia, w oparciu o podstawy wymienione w art. 77 § 1 k.k., prognozy społeczno-kryminologicznej.

Twierdzenie, że art. 77–78 k.k. stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 53 k.k., 54 § 1 k.k. i art. 55 k.k., jest jednak kwestionowane w literaturze.

Pogląd ten nie wydaje się zasadny, sam bowiem fakt wprowadzenia przez ustawodawcę dyrektywy szczególnych stosowania określonego środka karnego lub instytucji sądowego wymiaru kary nie oznacza, że w ogóle nie mają w takim przypadku zastosowania dyrektywy o charakterze ogólnym. Czym innym jest natomiast brak możliwości stosowania określonej dyrektywy ze względu na charakter popełnionego przestępstwa lub istotę danego środka. Z tych powodów dla stosowania warunkowego zwolnienia z odbycia reszty kary nie ma znaczenia dyrektywa nieprzekraczania stopnia winy²⁴.

Wydaje się, że wspomniana już wcześniej komplementarność prawa karnego materialnego i wykonawczego może być silnym argumentem przemawiającym za tezą, iż zasady i dyrektywy wymiaru kary a cele jej wykonania nie muszą być w stosunku do siebie całkowicie autonomiczne, lecz występują między nimi ściśle powiązania. Niekiedy nie da się z góry wykluczyć, że dana zasada lub dyrektywa będzie (albo nie) istotna zarówno na gruncie wymiaru kary, jak i jej wykonania. Z tego powodu wątpliwa jest na przykład teza, że sąd, ustalając wysokość wymierzonej sankcji, nie powinien brać pod uwagę, czy będzie możliwe jej warunkowe zawieszenie. Skoro materialnoprawny aspekt instrumentu represyjnego jest związany z konsekwencjami, które będzie musiała ponieść jednostka, to na surowość kary nie mogą wpływać jedynie jej rodzaj i nominalna wysokość, lecz także ukształtowanie. Ewentualne warunkowe zawieszenie oddziałuje

Według tego sądu w sytuacji spełnienia przesłanki formalnej i ustalenia, że skazany po zwolnieniu będzie przestrzegał porządku prawnego (pozytywna prognoza), warunkowe przedterminowe zwolnienie staje się obowiązkiem sądu. W takim wypadku przy odmowie warunkowego zwolnienia w środku odwoławczym może być skutecznie podnoszony zarzut obrazy prawa materialnego w postaci art. 77 § 1 k.k. (LEX 211707). Tym samym sąd dał do zrozumienia, że przesłanki określone w art. 77 § 1 k.k. mają charakter autonomiczny w stosunku do zasad i dyrektywy wymiaru kary.

²⁴ W. Wróbel, [w:] *Kodeks karny...*, red. W. Wróbel, A. Zoll, s. 94. Również według A. Zolla — „Decyzja o warunkowym zwolnieniu nie powinna zaprzeczać tym celom kary, które leżały u podstaw jej wymiaru”. A. Zoll, [w:] *Kodeks karny...*, red. W. Wróbel, A. Zoll, s. 358; postanowienie SA w Łodzi z dnia 23 marca 1999 roku, II Akz 114/99, LEX nr 41523. Zwolnieniem takiego ujęcia jest również K. Kmań, zob. K. Kmań, *Warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary pozbawienia wolności a ogólne dyrektywy wymiaru kary*, „Ius Novum” 15, 2021, nr 3, s. 47–62.

przecież na stopień represji, który odczuwa sprawca na skutek skazania go prawomocnym wyrokiem. Sąd winien brać tę kwestię w rachubę, kiedy będzie decydował o tym, czy wymierzyć oskarżonemu karę pozbawienia wolności trwającą rok, czy też rok i jeden miesiąc. W przypadku tej drugiej sankcji jej warunkowe zawieszenie nie będzie bowiem możliwe. Sędzia musi więc zdawać sobie sprawę z tego, że z pozoru niewielka różnica w wysokości rozważanej kary może diametralnie wpłynąć na rozmiar konsekwencji, którym zostanie poddana jednostka²⁵. Ustalanie ciężarów nałożonych na sprawcę w związku z popełnieniem przez niego przestępstwa powinno więc mieć charakter wieloaspektowy. W trakcie procesu wymierzania kary winno się brać pod uwagę różne perspektywy oraz czynniki, które wzajemnie na siebie oddziałują, łącznie z tymi, które rozciągają się na fazę odbywania kary. Dotyczy to między innymi okresu, po upływie którego sprawca będzie się mógł ubiegać o warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary pozbawienia wolności.

Wydaje się, że na poziomie teoretycznym można wyróżnić co najmniej trzy relacje zachodzące pomiędzy zasadami, dyrektywami oraz celami wymiaru kary i jej wykonania:

1. dane zasady, dyrektywy lub cele będą istotne tylko przy orzekaniu kary, zaś staną się irrelevantne przy stosowaniu instrumentów wykonawczych;

2. dane zasady, dyrektywy lub cele będą istotne jedynie przy stosowaniu instrumentów wykonania kary, zaś irrelevantne w momencie jej wymierzania;

3. dane zasady, dyrektywy lub cele mogą być istotne zarówno przy wymierzeniu kary, jak i orzekaniu o instrumentach wykonawczych.

Nie ulega wątpliwości, że pewne elementy istotne z punktu widzenia poszczególnych zasad, dyrektyw i celów winny być ustalane wyłącznie na moment popełnienia czynu zabronionego. Takimi stałymi (niezmiennymi

²⁵ Prezentowane w tym tekście podejście nie oznacza konieczności akceptacji tezy, że kara bezwzględnej pozbawienia wolności i kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania są karami różnego rodzaju. Jednocześnie ujęcie to pozwala, jak się wydaje, odrzucić optykę Jarosława Majewskiego, który kilka lat temu wskazał, że w procesie wymiaru kary najpierw powinno się ustalić wysokość kary, a później zdecydować, czy powinna zostać ona zawieszona. J. Majewski, *Czy warunkowe zawieszenie wykonania kary zmienia jej rodzaj?*, [w:] *Środki związane z poddaniem sprawcy próbie*, red. J. Majewski, Toruń 2013, s. 45.

w czasie) komponentami są stopień winy oraz społecznej szkodliwości zachowania sprawczego. Zarówno stopień zawinienia, jak i bezprawia ustala się bowiem jedynie w odniesieniu do *tempore criminis*, co oznacza, że są one scementowane i nie ulegają zmianie w czasie późniejszym. W tym kontekście słusznie wskazuje się, że

Oceniając, czy orzeczona kara nie przekroczyła swą dolegliwością stopnia winy, nie należy brać pod uwagę zastosowanych wobec sprawcy środków probacyjnych, w szczególności zaś warunkowego zawieszenia wykonania kary. Środek ten, orzekany przede wszystkim z uwagi na potrzeby prewencji indywidualnej, polega na czasowym zawieszeniu wykonania kary i ta właśnie kara musi być oceniana przez pryzmat zasad wynikających z art. 53 § 1. Warunkowe zawieszenie wykonania kary nie ma charakteru samoistnego rodzaju kary, nie stanowi elementu ustawowego zagrożenia za dany typ czynu zabronionego, nie oddaje także stopnia społecznej szkodliwości tego czynu. Nie można więc kary orzeczonej z warunkowym zawieszeniem jej wykonania traktować jako samoistnej sankcji o zmniejszonym stopniu dolegliwości w stosunku do pozostałych rodzajów kary²⁶.

Do zacytowanej wypowiedzi należy jednak poczynić pewne zastrzeżenie. Warto bowiem przypomnieć, że zasada polegająca na braku możliwości wymiaru kary przekraczającej swą dolegliwością stopień winy nie wymaga, by sąd, wydając wyrok skazujący, wymierzył karę na takim poziomie, na jakim kształtuje się poziom zawinienia. Sankcja ta może bowiem zostać złagodzona, gdy przemawiać za tym będą inne dyrektywy wymiaru kary, w tym prewencja indywidualna. Tym bardziej sąd nie musi wymierzyć sankcji w stopniu odpowiadającym poziomowi bezprawia popełnionego przez sprawcę czynu zabronionego. Zatem sąd, kierując się prewencją indywidualną, musi zwracać uwagę na to, czy ustalenie kary w określonym wymiarze będzie dawało możliwość jej warunkowego zawieszenia. Jeśli taka możliwość zostanie wykluczona, wówczas organ procesowy winien rozważyć decyzję o obniżeniu orzeczonej sankcji w celu aplikacji środka probacyjnego.

Jako przykład czynnika mającego znaczenie jedynie na etapie postępowania wykonawczego można wskazać wynikającą z art. 73 § 1 k.k.w. dyrektywę zapewnienia bezpieczeństwa w zakładzie karnym. Ma ona niewątpliwie charakter funkcjonalny i została zaprojektowana stosownie do miejsca, w którym dochodzi do egzekwowania sankcji izolacyjnej.

²⁶ W. Wróbel, [w:] *Kodeks karny...*, red. W. Wróbel, A. Zoll, s. 50–51.

Raz ustalona kara jest statyczna w tym sensie, że nie ulega ona zmianie po uprawomocnieniu się wyroku. Przy jej wymiarze uwzględnia się zarówno elementy statyczne, jak i dynamiczne. Wspomniano już, że do tych pierwszych należy zaliczyć zasadę winy oraz dyrektywę uwzględnienia stopnia społecznej szkodliwości zachowania sprawczego. Na wymiar kary wpływa jednak szereg elementów dynamicznych, które mogą się pojawić już po popełnieniu przestępstwa przez sprawcę. Taką okolicznością byłoby na przykład pojednanie się z pokrzywdzonym lub naprawienie szkody. Również wykonanie sankcji stanowi pewien proces o dynamicznym charakterze — z racji tego, że egzekwowanie kary następuje nieraz w dłuższym okresie, sytuacja skazanego często ewoluuje. Może się zdarzyć, że pod wpływem zmian następujących po popełnieniu przestępstwa w trakcie wykonywania kary sprawca bardzo się zmieni — do tego stopnia, że stanie się innym człowiekiem niż ten, którego skazano. Fakt ten nie może być pomijany przy ustalaniu charakteru reakcji pomiędzy celami wymiaru oraz egzekwowania sankcji.

Elementem, który może ewoluować po popełnieniu przestępstwa, również w trakcie wykonania kary, jest — obok prewencji indywidualnej — prewencja ogólna. Te dyrektywy także mają zatem dynamiczny charakter²⁷. Mając to na uwadze, należy powrócić do oceny sporu co do tego, jakie dyrektywy powinny mieć zastosowanie przy orzekaniu o warunkowym przedterminowym zwolnieniu. Problem ten sprowadza się do pytania, czy fakt, że ustawodawca umieścił w osobnym przepisie przesłanki materialne uprawniające do skorzystania z dobrodziejstwa tej instytucji, które odwołują się wyłącznie do dyrektywy prewencji indywidualnej, musi oznaczać, że przy rozstrzygnięciu w przedmiocie orzekania tego środka ustawodawca zakazał uwzględniać inną dynamiczną dyrektywę wymiaru kary, czyli właśnie prewencję ogólną. Wydaje się, że problem będący osią tego sporu ma charakter jedynie pozorny. Wniosek ten będzie uprawniony zwłaszcza gdy dokona się analizy tego, w jaki sposób powinno się rozumieć dyrektywę prewencji ogólnej na gruncie polskiego prawa karnego. Niewątpliwie nie można jej pojmować w ujęciu negatywnym, a więc takim, wedle którego kara musi mieć charakter odstrasżający. Takie rozumienie prewencji generalnej jest niedopuszczalne w demokratycznym

²⁷ Oznacza to, że dynamiczny charakter mają wspomniane w art. 85a k.k. dyrektywy wymiaru kary łącznej.

państwie prawnym, albowiem narusza konstytucyjną zasadę ochrony godności człowieka, doprowadzając do przedmiotowego traktowania sprawcy (przy takim podejściu sprawca staje się bowiem środkiem do odstraszenia innych potencjalnych sprawców)²⁸. Omawianą dyrektywę wymiaru kary należy natomiast rozumieć w sposób pozytywny. Polega on na orzeczeniu sankcji w celu wyrobienia w społeczności przekonania o nieuchronności sankcji, a tym samym nieopłacalności popełnienia przestępstw, ugruntowania poczucia obowiązywania określonych norm i wartości oraz zaufania do instytucji państwa i obowiązującego w nim prawa²⁹. Takie rozumienie prewencji generalnej nie oznacza, że wymierzona kara ma być nadmiernie surowa i zawsze odbyta w całości³⁰, a szczególnie że względy istotne z punktu widzenia prewencji indywidualnej zawsze rozmiągają się z czynnikami istotnymi z perspektywy prewencji ogólnej. Trafność tego wniosku widoczna jest widoczna w wyroku SA we Wrocławiu z dnia 13 maja 2022 roku o sygn. II AKa 104/22, w którym wskazano, że

oskarżony D.M., mający obecnie 50 lat, w wypadku wymierzenia kary 25 lat pozbawienia wolności, praktycznie zostałyby izolowany do ukończenia 75 lat, co praktycznie oznaczałoby jego eliminację do wieku starczego, a takiej potrzeby nie ma ze względu na cele kary w zakresie prewencji szczególnej i ogólnej, a także społeczne oddziaływanie kary. Nie byłoby zgodne z odczuciem społecznym orzeczenie tak surowej kary eliminacyjnej w stosunku do nadużywającego alkoholu pięćdziesięcioletniego mężczyzny, żyjącego dotychczas bez konfliktów z prawem i w zgodzie z sąsiadami³¹.

Prewencja ogólna ma też swój wymiar karnowykonawczy. Podejście takie można dostrzec w orzecznictwie sądowym. W wyniku analizy niektórych judykatów można uznać za uprawnioną tezę, że jeżeli wobec skazanego występuje pozytywna prognoza kryminologiczna w momencie nabycia prawa do ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie, wówczas jego trzymanie w zakładzie karnym nie stanowiłoby realizacji

²⁸ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie...*, s. 516.

²⁹ *Ibidem*. Zob. też: wyrok SA we Wrocławiu z dnia 10 listopada 2021 roku, II AKa 138/21, LEX nr 3304058.

³⁰ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 21 października 2021 roku, II AKa 285/21, LEX nr 3304060; wyrok SA w Warszawie z dnia 10 lutego 2021 roku, II AKa 280/20, LEX nr 3160262.

³¹ LEX nr 3399096.

celów, które leżą u podstaw prewencji ogólnej, lecz byłoby wręcz ich zaprzeczeniem. Trafność tego wniosku unaoczniają tezy zawarte w postanowieniu SA w Krakowie z dnia 24 marca 2009 roku o sygn. II AKz w 195/09:

Udzielenie przedterminowego zwolnienia z kary osobie na to zasługującej nie jest postąpieniem oddanym dowolnemu uznaniu sędziowskiemu, ale jest powinnością sądu służącą sprawiedliwości. Odmówienie zwolnienia skazanemu, który na to zasługuje, szkodzi działalności penitencjarnej, bo może wskazywać, że nawet zasadnicze zmiany postaw skazanych, wzorowe postępowanie w zakładzie karnym, angażowanie się w inicjatywy penitencjarne i podobne zachowania nie znajdują uznania sądów. Wytworzenie takiego przeświadczenia mogłoby kształtować przekonanie o nadmiernej surowości sądów, nie licującej ze sprawiedliwością i udaremniać wyniki resocjalizacji skazanych, a zresztą całej działalności penitencjarnej. Nie powinno się podejrzewać bez odpowiednich powodów fałszu w zachowaniu skazanego i zakładać, iż może on popełnić ponownie przestępstwo „przedmiotowe”, to jest zapewne podobne do poprzedniego. Taka podejrzliwość nie jest trafną metodą postępowania sądu (choć może jest właściwa innym organom), który twierdzenia i dowody powinien oceniać z dystansem i zaufaniem do osób je przedstawiających, póki nie pojawią się powody, by je traktować odmiennie, jak to Sąd Apelacyjny od dawna stale w swych orzeczeniach przedstawia³².

W zacytowanym orzeczeniu wyrażona jest trafna intuicja, że odmowa udzielania warunkowego przedterminowego zwolnienia w stosunku do skazanych, wobec których istnieje pozytywna prognoza kryminologiczna, mogłaby wywoływać wrażenie, iż poprawa zachowania skazanych i ich

³² LEX nr 504069. Podobny pogląd wyrażono w postanowieniu SA w Krakowie z dnia 14 marca 2017 roku, II AKz w 225/17, LEX nr 2358153: „W zasadzie każda kara powinna być wykonywana w całości, bo wymierzono ją jako niezbędną dla odpowiedniego wpływu na postawę skazanego. Jeśli jednak działania penitencjarne zakończyły się sukcesem przed upływem okresu kary, a jej część pozostała jeszcze do odbycia miałyby służyć jedynie utrwalaniu już ukształtowanych, właściwych postaw skazanego, to brak jest powodów, aby takiego skazanego w dalszym ciągu izolować od społeczeństwa. Zbyt długie pozostawanie osoby praktycznie zresocjalizowanej w więzieniu, wśród innych osadzonych, może prowadzić do zaprzepaszczenia rezultatów tego procesu. Odmówienie przedterminowego zwolnienia skazanemu, który na to zasługuje, szkodzi działalności penitencjarnej. Może wskazywać, że nawet zasadnicze zmiany postaw skazanych, wzorowe postępowanie w zakładzie karnym, angażowanie się w inicjatywy penitencjarne i podobne zachowania nie znajdują uznania sądów, więc są bezcelowe, niepotrzebne”. Zob. też postanowienie SA w Krakowie z dnia 18 stycznia 2016 roku, II AKz w 1352/15, LEX nr 2062870.

resocjalizacja nie jest w żaden sposób premiowana³³. Potencjalnie rodzi to przekonanie, że korzystna zmiana swego zachowania może się okazać nieopłacalna. Sytuacja ta nie sprzyja jednak umacnianiu w społeczeństwie przekonania o konieczności poprawy i przestrzegania porządku prawnego. Warto w tym kontekście odesłać jeszcze do tezy wyrażonej w wyroku SA w Szczecinie z dnia 30 września 2020 roku o sygn. II AKa 124/20, w którym zaznaczono, że

Wymiar kary kształtowany przez prewencję ogólną musi uwzględniać również zmiany jakie zachodzą w społecznej potrzebie karania. Tą społeczną potrzebę karania redukuje częściowo zachowanie oskarżonej w trakcie procesu (szczery żal, przeproszenie, przebaczenie ze strony pokrzywdzonego oraz wyjaśnienia, w których generalnie przyznała się do zadania ciosu nożem). Tego typu postawa może bowiem potencjalnie sprzyjać w innych, podobnych sprawach, efektywności i ekonomicznie postępowania³⁴.

Podejście zaprezentowane w orzeczeniach o sygn. II AKz 195/09 i II AKa 124/20 bywa jednak kwestionowane w literaturze. W opozycji do niego podnosi się mianowicie, że zbyt pochopne stosowanie warunkowego przedterminowego zwolnienia może podzielać na skazanego demotywiąco i wzmacniać w nim poczucie, iż nawet wymierzona surowa kara może zostać następnie zmodyfikowana łagodząco, co rodzi w nim pewne poczucie bezkarności; jednocześnie osłabiając społeczne zaufanie co do nieuchronności sankcji, co przekłada się na zaufanie do państwa i obywateli³⁵. Wydaje się, że obawa ta jest nieuzasadniona. Żadne badania nie wskazują bowiem na to, że w praktyce polskiego wymiaru sprawiedliwości warunkowe przedterminowe zwolnienia są zbyt pochopnie udzielane. W orzecznictwie eksponuje się, że skazany, chcąc skorzystać z dobrodziejstwa omawianej instytucji, musi wyróżniać się dobrą postawą³⁶.

³³ Twierdzenie to jest aktualne zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę, że skazany może uzyskać warunkowe przedterminowe zwolnienie jedynie wówczas, gdy zachowuje się on szczególnie i ponadprzeciętnie dobrze. Zob. postanowienie SA w Katowicach z dnia 12 lutego 2021 roku, II AKz 310/21, LEX nr 3213405.

³⁴ LEX nr 3102400.

³⁵ K. Kmań, *Warunkowe...*, s. 57.

³⁶ W judykaturze wskazuje się, że „[w]arunkowe zwolnienie przed odbyciem całości orzeczonej kary ma charakter wyjątkowy. Może być stosowane tylko w uzasadnionych przypadkach, co wyklucza jej nadmierne bądź liberalne stosowanie. Skazany może skorzystać z dobrodziejstwa tej instytucji, gdy prognoza kryminologiczno-społeczna

Analizując chociażby statystyki publikowane przez Służbę Więzienną, można zauważyć, że większość wniosków o warunkowe przedterminowe zwolnienie nie jest uwzględniana przez sądy penitencjarne. Najczęściej organy procesowe nie biorą pod uwagę wniosków złożonych przez skazanych lub ich obrońców, największe szanse powodzenia zaś dają wnioski złożone przez dyrektora zakładu karnego³⁷. Spełnienie przez skazanego przesłanek z art. 77 i 78 k.k., a przede wszystkim istnienie wobec niego pozytywnej prognozy kryminologicznej, powoduje, że udzielenie mu warunkowego przedterminowego zwolnienia nie stoi w opozycji wobec dyrektywy prewencji ogólnej, lecz raczej z nią koresponduje. Utrzymywanie w izolacji penitencjarnej kogoś, kto się zresocjalizował, również byłoby przecież niezgodne z zasadą humanitaryzmu. Wówczas wykonanie kary pozbawienia wolności staje się bowiem bezcelowe³⁸. Takiego stanu rzeczy nie da się pogodzić z prewencją ogólną w jej sensie pozytywnym. Stosowanie zbyt surowych konsekwencji wobec sprawców przestaje bowiem umacniać w społeczeństwie przekonania do konieczności przestrzegania prawa, lecz wzbudza współczucie wobec skazanych. Jednocześnie postawa taka działa demotywująco na populację więzienną, umacniając jej członków w przekonaniu, że nawet gdy będą intensywnie nad sobą pracować i bardzo się starać, to sąd, kierując się postulatami z zakresu prewencji generalnej w sensie negatywnym, zawsze znajdzie pretekst, by nie udzielić im warunkowego przedterminowego zwolnienia. Oczywiście może się zdarzyć, że zwolnienie sprawcy z obowiązku odbycia kary pozbawienia wolności po upływie minimalnych okresów, o jakich mowa w art. 78 k.k.,

jego przyszłego zachowania jest dodatnia, to jest w warunkach wolnościowych skazany nie naruszy prawa". Postanowienie SA w Krakowie z dnia 28 października 2019 roku, II AKz w 31/19, LEX nr 3007589.

³⁷ Zob. np. Ministerstwo Sprawiedliwości, Centralny Zarząd Służby Więziennej, *Roczna informacja statystyczna za rok 2021*, Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>, s. 18 (dostęp: 13.10.2022). Dane te obejmują również rok 2020.

³⁸ Intuicję tę trafnie wyraża teza zawarta w postanowieniu SA w Krakowie z dnia 8 kwietnia 2003 roku, II AKz 125/03, w którym wskazano, że „[o]rzekanie co do przedterminowego zwolnienia z reszty kary pozbawienia wolności nie jest ponownym oznaczeniem kary za popełnione przestępstwo, ewentualnie jej łagodzeniem, ale jest racjonalnym stosowaniem środków penitencjarnych dla racjonalizowania kary, by nie pozbawiać wolności bez niezbędnej potrzeby i nie marnować społecznych nakładów na wykonywanie kary, co nie jest bez znaczenia, gdy wiele kar nie może być wykonywanych z braku środków po temu” (LEX nr 80907).

będzie sprzeczne z postulatami z zakresu prewencji generalnej. Gdyby jednak tak było, wówczas sąd mógłby skorzystać z rozwiązania przewidzianego w art. 77 § 2 k.k. i ustalić surowsze ograniczenia do korzystania z warunkowego przedterminowego zwolnienia³⁹.

Instrumenty analizy normatywnej używane w teorii prawa nie stoją na przeszkodzie tezie, iż zasady i dyrektywy wymiaru kary z art. 53, 54, 55 i 56 k.k. można stosować w stosunku do konstrukcji warunkowego przedterminowego zwolnienia. Brak potrzeby odwołania się do tych przepisów jest jednak widoczny na płaszczyźnie dogmatycznej. Jak wynika bowiem z dotychczasowych rozważań, skoro w razie spełnienia przesłanek określonych w art. 77 i 78 k.k. cele z zakresu prewencji ogólnej nie mogą stać na przeszkodzie stosowaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia, ustawodawca nie musiał się odwoływać do wspomnianej dyrektywy w przepisach. Do wniosku tego można dojść, gdy dokona się prawidłowej rekonstrukcji treści i celu przesłanki odnoszącej się do konieczności kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa.

Reasumując, trzeba stwierdzić, że zasady, dyrektywy oraz cele wymiaru i wykonania kary są często z sobą powiązane i mają wiele wspólnego. Wymusza to na sądzie dokonywanie wieloaspektowej i wielowymiarowej oceny przy nakładaniu ciężarów na sprawcę (w postaci kar i innych środków represji) przy wydaniu wyroku skazującego. Sędzia, wymierzając karę, nie może całkowicie ignorować tego, co stanie się ze sprawcą na etapie postępowania wykonawczego. Analogiczna relacja pomiędzy zasadami, dyrektywami oraz celami może wystąpić na etapie postępowania wykonawczego. Wówczas organ postępowania wykonawczego nie może ignorować ustaleń i wniosków sądu wyrokującego. W tym stadium może się bowiem okazać, że z punktu widzenia aplikacji określonego instrumentu konieczne jest odwołanie do zasad, dyrektyw oraz celów, jakie zostały uwzględnione przy wymiarze kary. Owe zasady i dyrektywy, by można je było prawidłowo zastosować, sędzia musi

³⁹ Postanowienie SA w Krakowie z dnia 31 maja 2017 roku, II AKa 79/17, LEX nr 2521570; postanowienie SA w Krakowie z dnia 16 września 2015 roku, II AKa 157/15, LEX nr 2046393. Trzeba jednak zaznaczyć, że rozwiązanie przewidziane w art. 77 § 2 k.k. zostało, być może nie bez racji, poddana krytyce. S. Lelental, [w:] *System...*, s. 1119–1120; K. Postulski, *Stosowanie...*, s. 918.

uprzednio prawidłowo zrekonstruować. Może się na przykład okazać, że cele przyświecające prewencji indywidualnej są zbieżne z zamierzeniami leżącymi u podstaw prewencji ogólnej. Co przy tym ważne — uzasadnienie każdej decyzji procesowej, w której sięgnięto po zasady i dyrektywy wymiaru lub wykonania kary, nie powinno zawierać „pustych sloganów”, lecz musi tłumaczyć, w jaki sposób zostały one użyte i jakie okoliczności okazały się w ich kontekście istotne.

Rozważania zawarte w tekście pozwoliły udowodnić, że łączenie z sobą zasad, dyrektyw oraz celów wymierzania i wykonania kary pozwala rozwiązać wiele problemów praktycznych i jest pomocne w dekodowaniu różnych konstrukcji karnistycznych, w tym między innymi warunkowego przedterminowego zwolnienia. Za ich pomocą udało się wykazać, że głównym czynnikiem pozwalającym na udzielenie warunkowego przedterminowego zwolnienia jest istnienie po stronie skazanego pozytywnej prognozy kryminologicznej. W takiej sytuacji zwolnieniu sprawy z reszty kary nie sprzeciwiają się postulaty z zakresu prewencji ogólnej.

Bibliografia

- Dąbkiewicz K., *Komentarz do art. 431a kodeksu karnego wykonawczego*, [w:] *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. K. Dąbkiewicz, Warszawa 2020.
- Dąbrowska-Kardas M., *Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, Warszawa 2012.
- Gerecka-Żołyńska A., [w:] *Prawo karne wykonawcze*, red. A. Gerecka-Żołyńska, Warszawa 2021.
- Giezek J., *O sankcjach alternatywnych oraz możliwości wyboru rodzaju wymierzonej kary*, „Palestra” 2015, nr 7–8, s. 25–36.
- Gizbert-Studnicki T., *Zasady i reguły prawne*, „Państwo i Prawo” 1988, nr 3.
- Hofmański P., Paprzycki L., Sakowicz A., *Komentarz do art. 59 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016.
- Kmąk K., *Warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary pozbawienia wolności a ogólne dyrektywy wymiaru kary*, „Ius Novum” 15, 2021, nr 3, s. 47–66.
- Konarska-Wrzosek V., *Komentarz do art. 77 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2020.
- Majewski J., *Czy warunkowe zawieszenie wykonania kary zmienia jej rodzaj?*, [w:] *Środki związane z poddaniem sprawcy próbie*, red. J. Majewski, Toruń 2013.
- Lelental S., [w:] *System prawa karnego*, t. 6. *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, Warszawa 2010.

- Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Postulski K., *Stosowanie przepisów kodeksu karnego w postępowaniu wykonawczym (wątpliwości, niespójności, propozycje*, [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, t. 2, Warszawa 2012.
- Wróbel W., [w:] *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1. *Komentarz do art. 53–116*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013.
- Wróblewski J., *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1972.
- Zgoliński I., *Komentarz do art. 59 Kodeksu karnego*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2020.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady-reguły-wskazówki*, Warszawa 2017.

Practical application of principals and directives of imposition a penalty and other measures provided in Criminal Code in relation to the purposes of their execution

Abstract

The article presents the relationship between the principles, directives, and aims of imposing and executing a penalty. The author attempts to show that these principles, directives, and aims are closely related to and included in the conviction and sanction phases of the enforcement process. Taking these connections into account allows one to solve many practically significant problems and reconstruct the content of premises of various penal structures in more effective way.

Keywords: principals of imposition a penalty, directives of imposition of a penalty, aims of imposition a penalty, principals of execution of a penalty, directives of execution of a penalty, aims of execution of a penalty, executive criminal law proceedings, conditional early release